

DOPRINOS PSIHO PATIJE AFEKTIVNOM VEZIVANJU DELINKVENATA

Sandra Čačić*
Centar za socijalni rad, Sombor

Vesna Gavrilović-Jerković*
Filozofski fakultet, Novi Sad

Osnovni cilj istraživanja je utvrđivanje doprinosa psihopatije afektivnom vezivanju delinkvenata. Psihopatiju smo operacionalizovali preko, faktorskom analizom, izdvojena sledeća četiri faktora: asocijalno ponašanje, beskurpuloznost, afektivna osetljivost i savesnost. Afektivno vezivanje smo analizirali sa stanovišta sedam organizacija vezanosti: nerazrešena porodična traumatizacija, strah od gubitka baze sigurnosti, negativni drugi, negativni self, mentalizacija, korišćenje baze sigurnosti i regulacija besa.

Istraživanje je sprovedeno u dve somborske srednje škole, u vaspitno-popravnom domu u Kruševcu, te u vaspitnom domu u Nišu i obuhvatilo je 524 ispitanika, odnosno 421 adolescenta i 103 delinkventa.

Rezultati ukazuju da faktori asocijalno ponašanje, afektivna osetljivost i savesnost doprinose razlici u vezivanju između delinkvenata i nedelinkvenata na organizaciji korišćenje baze sigurnosti. Ovo znači, da će psihopatske karakteristike, a koje su definisane navedenim faktorima, modifikovati kako i u kojoj meri se delinkventi vezuju, te kako koriste osobe za koje su vezani kao bazu sigurnosti i podrške u stresnim situacijama.

KLJUČNE REČI: organizacija afektivnog vezivanja / psihopatija / delinkvencija / adolescent / delinkvent

* E-mail: sandracacic2000@yahoo.com

* E-mail: jerkovso@eunet.rs

UVOD

Delinkvencija u svetlu psiholoških kategorija

Delinkvencija je pojam koji potiče iz pravnog sistema i označava ona antisocijalna ponašanja koja bi se smatrala kriminalom da ih izvrši odrasla osoba kao što su npr. krađa, ubistvo (Aleksić, Milovanović, 1995). Delinkvencija se prevashodno odnosi na adolescente uzrasta od 14 do 18 godina, a u nekim slučajevima, definisanim Zakonom o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivično pravnoj zaštiti maloletnih lica, i do 21 godine. Krivična odgovornost za antisocijalno ponašanje postoji tek od 14. godine. Raniji uzrasni period pravni sistem ne pokriva.

U psihološkom smislu delinkvencija uključuje različite dijagnostičke kategorije, kao što su: poremećaj ponašanja, poremećaj suprostavljanja sa prkošenjem, antisocijalni poremećaj ličnosti. Tradicionalni koncept psihopatije je šira kategorija od navedenih dijagnoza, jer obuhvata više nivoa psihološkog funkcionisanja: kognitivni, bihejvioralni, afektivni, crte ličnosti.

Osnovna razlika između navedenih psiholoških kategorija i delinkvencije je pridavanje značaja različitim aspektima fenomena. Naime, psihološke kategorije naglašavaju vremenski kontinuitet ispoljavanja nekog ponašanja, dok je za delinkvenciju potreban samo jedan ispad u ponašanju koji je zakonski sankcionisan da bi se neko etiketirao kao delinkvent. Takođe, psihološke kategorije obuhvataju širi opseg ponašanja od pravnog sistema. Zakon sankcioniše samo neka antisocijalna ponašanja, a ne sankcioniše npr. nedostatak empatije ili psihopatsku lažljivost, a koje srećemo kao dijagnostičke kriterijume za antisocijalno i psihopatsko ponašanje. Psihološke kategorije pokrivaju ne samo kriminogeno već i neprihvatljivo, odnosno "nemoralno" ponašanje, kao i šire sklopove crta ličnosti, emotivno i kognitivno funkcionisanje.

Kao krajnji zaključak ove diskusije o različitim psihološkim entitetima i pravnom pojmu delinkvencije, nameće se činjenica da ne postoji jasna granica između njih. Postoje izvesna preklapanja, kao i osobenosti svakog od pojmova. Svi pojmovi se mogu svesti na pojam antisocijalnog ponašanja, tj. uključuju ga u sebe.

Razvojno posmatrano, zajednički imenitelj svim adolescentima koji su prepoznati kao delinkventi, a u isto vreme dijagnostikovani i u nekoj od gore navedenih psiholoških kategorija, jeste problem socijalizacije.

Afektivno vezivanje i delinkvencija

Teorije i istraživanja psihološkog fenomena afektivnog vezivanja ukazuju da se rani problemi u vezivanju i odrastanje u generalno lošoj porodičnoj klimi, reflektuju na različite oblasti detetovog funkcionisanja: ponašanje, kognicija, afektivnost, crte ličnosti, interpersonalne relacije.

Bowlby (Bowlby, 1961, prema Atkinson & Goldberg, 2004) definišu afektivnu vezanost kao trajnu tendenciju traženja i održavanja blizine sa određenom osobom, posebno u stresnim situacijama. Vezanost je duboka i dugotrajna emotivna povezanost koja se uspostavlja između roditelja i deteta. Uspostavljanje sigurne vezanosti ima blagotvoran efekat na dečije funkcionisanje i razvoj. Vezanost obezbeđuje sigurnost i zaštitu vulnerabilnim mladim osobama; čini osnovu za sve buduće relacije; čini osnovu za zdrav kognitivni i socijalni razvoj kroz obezbeđivanje sigurnog i stimulativnog okruženja; promovise ličnu kontrolu, čime doprinosi razvoju sposobnosti kontrole emocija i impulsa kod deteta; podstiče prosocijalno ponašanje, a koje uključuje empatiju, sažaljenje i savest; i najzad, sigurna vezanost štiti decu od budućih stresova i trauma, povećavajući reziliencu. Deca koja svoj život započinju sa sigurnom vezanošću tokom razvoja su bolja u svim aspektima funkcionisanja u odnosu na decu koja imaju probleme u ranom vezivanju. Longitudinalna istraživanja ukazuju da ova deca imaju dobre odnose sa roditeljima i autoritetima, te sa prijateljima, da imaju adekvatnu kontrolu impulsa, da u relacijama pokazuju empatičnost, da su tokom školovanja uspešna, kao i u kasnijim bračnim i porodičnim relacijama (Levy & Orlans, 2004). Nasuprot ovom nalazu, deca koja imaju teškoće tokom afektivnog vezivanja su pod visokim rizikom da razviju razne probleme kako postaju stariji. Po pravilu oni postaju impulsivniji, nesposobni da daju i prime ljubav, nedostaje im savest, osećaj sažaljenja i empatije, ekstremno se suprostavljaju, agresivni su i nasilni. Kao najčešći uzroci poremećaja afektivnog vezivanja navode se zlostavljanje, zanemarivanje, prolongirana separacija od figure vezanosti. Istraživanja pokazuju da ozbiljan poremećaj vezanosti se sreće kod 80% dece iz visoko rizičnih porodica. Faktori rizika uključuju zlostavljanje, zanemarivanje, nasilje kod kuće, siromaštvo, istoriju zlostavljanja u detinjstvu roditelja, depresiju i druge psihološke poremećaje kod roditelja.

Levy i Orlans (2004) navode da poremećaj u afektivnom vezivanju se reflektuje na mnoge oblasti dečijeg funkcionisanja i to:

1. Ponašanje: suprostavljanje i prkošenje, impulsivnost, destruktivnost, neiskrenost, lažu, krađu, agresivna su, hiperaktivna, svirepa su prema životinjama, sklona izazivanju požara.

2. Emocije: intenzivna ljutnja, depresija, beznade, strah i anksioznost, koji su često prikriveni, neadekvatne emotivne reakcije.
3. Misli: negativno mišljenje o sebi, drugima i životu uopšte (negativan radni model), nedostatak uvida u vezu između uzroka i posledice, problemi sa pažnjom i učenjem.
4. Odnosi: neiskrenost, potreba kontrole drugih, manipulisanje, nedavanje i neprimanje autentičnih osećanja i ljubavi, ismejavanje drugih zbog njihovih grešaka, mučenje i izživljavanje nad drugima.
5. Fizičko funkcionisanje: loša higijena, izbegavanje dodira, prisustvo enureze, enkopreze, sklonost nesrećama, visok prag tolerancije na bol, genetska predisponiranost, npr. za depresiju, hiperaktivnost.
6. Moral/duhovnost: nedostatak empatije, poverenja, sažaljenja, osećaja krivice i drugih prosocijalnih vrednosti, identifikacija sa negativnim modelima.

Bowlby (Atkinson&Goldberg, 2004) u svojoj teoriji formuliše ideju normalnog razvoja kroz objašnjavanje veze između rane emotivne deprivacije i kasnije patologije. Tako da se za teoriju afektivne vezanosti može reći da je ona istovremeno teorija i patologije i normalnog razvoja. Centralna ideja njegove teorije je ideja procesa, a u okviru koje se onda patologija i normalno funkcionisanje posmatra kao dinamičan multideterminisan proces interakcija roditelja i deteta, a tokom prirodnog razvoja deteta. Problemi u ranom vezivanju ne vode osobu direktno ka patologiji, ali povećavaju vulnerabilnost u prisustvu rizičnih faktora.

Bowlby smatra da je začetak delinkvencije povezan sa ranim iskustvom nesigurne vezanosti ili kako on naziva detachment-om, a što definiše kao jasan nedostatak oslonca i straranja značajnog drugog o detetu. Ova deca su suočena sa suprotnim stavovima roditelja, neadekvatnim tretiranjem njihovih potreba, separacijama i pretnjama napuštanja od strane osobe koja se o njima stara. Ona u beznadu izražavaju ljutnju i prema značajnom drugom, a što još više doprinosi poremaćaju relacije dete-roditelj. Ova deca ljutnju konvertuju u agresivnost tokom predškolskog perioda, te u antisocijalne ispade u kasnijem periodu razvoja.

Psihopatija kod dece i adolescenata

Farrington (Farrington, 2005) na osnovu pregleda istraživanja psihopatije na dečijem i adolescentnom uzrastu zaključuje da istraživači najčešće definišu psihopatija preko trodimenzionalnog modela, koji sadrži sledeće dimenzije:

1. Arogantan, manipulativan interpersonalni stil (ADI), a koji uključuje površan šarm, egocentričnost, grandiozne ideje, laganje, manipulacije i obmanjivanje drugih.
2. Deficit afektivnog doživljaja (DAE) uključuje nisko sažljenje, nizak osećaj krivice, neosetljivost, nisku empatiju, plitak afekat, neprihvatanje odgovornosti za svoje postupke (npr. ne izvinjavaju se).
3. Impulsivni i neodgovorni stil ponašanja (IIB) odnosi se na traženje uzbuđenja, periode dosade, nedostatak dugoročnih ciljeva, impulsivnost, kretanje u akciju pre nego što se razmisli i parazitski stil života, u smislu iskorišćavanja drugih i nerazvijenih radnih navika.

Farrington navodi da ne postoji slaganje među istraživačima da li antisocijalni faktor, a koji se odnosi na činjenje krivičnih dela, treba uključiti kada se govori o psihopatiji dece i adolescenata, kako bi se izbeglo etiketiranje maloletnih prestupnika kao psihopata. Na ovom mestu se otvara pitanje podele psihopatije na primarnu, koja se prevashodno odnosi na crte ličnosti i sekundarnu psihopatiju, koja se vezuje za antisocijalno ponašanje. Pregled istraživanja sugerše da nisu sve psihopate kriminalci, odnosno delinkventi, niti su svi delinkventi psihopate. Međutim, navedena podela sugerše, da su svi delinkventi samim tim što su ispoljavali antisocijalno ponašanje koje je u sukobu sa zakonom sekundarne psihopate, a samo neki od njih zadovoljavaju kriterijume za primarnu psihopatiju.

Uočljivo je da model psihopatije uključuje više nivoa funkcionisanja, kao što su ponašanje, afekat, kognicija, crte ličnosti i interpersonalne relacije. Slično, poteškoće u ranom afektivnom vezivanju se reflektuju na više nivoa detetovog funkcionisanja. Na osnovu navedenog zapažanja formulisali smo **problem istraživanja** kroz sledeće pitanje: Da li psihopatija posreduje između afektivnog vezivanja i delinkventnog ponašanja? U skladu sa istraživačkim pitanjem **cilj** se odnosio na proveru doprinosa psihopatije afektivnom vezivanju delinkvenata.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Opis uzorka i procedura istraživanja

Da bi se dao odgovor na istraživačko pitanje organizovan je korelacioni nacrt istraživanja. Istraživanje je obuhvatilo učenike drugih i trećih razreda ekonomske i tehničke škole u Somboru, kao i maloletnike koji su se po sudskom rešenju, a zbog realizacije vaspitne mere, nalazili u vaspitnom

domu u Nišu ili u vaspitno- popravnom domu u Kruševcu. Krajnji uzorak su činili 421 srednjoškolac adolescent i 103 delinkventa (24 iz niške ustanove i 79 ispitanika iz Kruševca). Starost ispitanika se kretala u rasponu od 16 do 21 godine, a prosečna starost iznosi 17 godina. U sakupljanju ispitanika delinkvenata postojalo je nekoliko ograničenja. Kao prvo, u uzorak su uključeni samo oni maloletnici koji su imali više od tri krivična dela, odnosno koja su u nekom vremenskom periodu imali recidive. Kao drugo, u Nišu i Kruševcu se u trenutku istraživanja nalazilo ukupno 186 delinkventa, od čega su 95% njih muškog pola. Zbog toga su iz istraživanja u obe grupe isključene devojke. Kao treće, nisu svi delinkventi testabilni, jer neki od njih imaju mentalni deficit, manji broj je nepismen ili je u trenutku testiranja bio pod medikamentnom terapijom. Takođe, treba imati u vidu da je motivacija učestvovanja u istraživanju delinkvenata niska, a što je sve uticalo na veličinu dela uzorka koji se odnosi na delinkvente.

Proceduru ispitivanja su sprovodili psiholozi zaposleni u školama, kao i u vaspitnoj ustanovi u Nišu. Ispitivanje u Kruševcu je sproveo sam istraživač. Prosečno vreme odgovaranja ispitanika na oba upitnika je bilo 30 minuta.

Instrumenti za prikupljanje podataka

U našem istraživanju smo koristili Upitnik za procenu afektivne vezanosti UPIPAV- R i Upitnik za procenu psihopatije UPP-2.

UPIPAV- R je konstruisala Nataša Hanak (2004). Instrument predstavlja psihometrijski pročišćenu verziju prvobitnog upitnika UPIPAV. Zasnivala se na teoriji afektivnog vezivanja i indikatorima različitih organizacija afektivnog vezivanja preuzetih iz kliničkih instrumenata AAI i AAP. UPIPAV- R je konstruisan kao sedmostepena skala likertovog tipa. Ispitanici su odgovarali tako što su označavali stepen svog slaganja ili neslaganja sa tvrdnjama u upitniku.

Reč je o sledećim skalama:

Strah od gubitka spoljašnje baze sigurnosti se odnosi na strah od gubitka figure vezanosti i verovanje da je gubitak nenadoknadiv, sa fatalnim posledicama po dalji život osobe.

Nerazrešena porodična traumatizacija govori o izražavanju negativnih i bolnih osećanja u vezi detinjstva i porodice, kao i o negativnim ili ambivalentnim porodičnim relacijama u sadašnjosti.

Negativan model selfa predstavlja verovanja o sopstvenoj neadekvatnosti, te nesigurnosti u sebe i svoje vrednosti.

Negativan model drugih se odnosi na negativna verovanja o ljudskoj prirodi, te na potrebu da se bude oprezan i distanciran u odnosu na druge.

Korišćenje spoljašnje baze sigurnosti pokazuju da osoba ima figure za koje je vezana, na koje može da se osloni, te da te figure ume da koristi kao bazu sigurnosti, kao i da joj je važno da ima oslonac u drugim ljudima

Kapacitet za mentalizaciju opisuju se odnosi na introspektivnost, sposobnost empatije i razumevanje sebe i drugih u kontekstu odnosa sa njima

Regulacije besa govori o neprijateljskim osećanjima i osvetničkom ponašanju prema drugima, a u konfliktnim i emotivno frustrirajućim situacijama.

U našem istraživanju upitnik u celini pokazuje dobre metrijske karakteristike i to prihvatljivu pouzdanost, alfa .86, te visoku reprezentativnost KMO .897. Prikaz pouzdanosti i reprezentativnosti pojedinačnih skala dat je u sledećoj tabeli.

Tabela 1: Pouzdanost i reprezentativnost UPIPAV-R

SKALE	KARAKTERISTIKE		
	Broj ajtema	KMO	ALFA
Strah od gubitka	11	.893	.88
Negativan model selfa	11	.885	.81
Korišćenje sbs	11	.875	.84
Negativni drugi	11	.866	.80
Regulacija besa	11	.842	.79
Nerazrešena traumatizacija	11	.809	.81
Kapacitet za mentalizaciju	11	.776	.70

UPP-2 predstavlja skraćenu verziju Upitnika za procenu psihopatije (PSY; čiji su autori Novović, Gavrilov i Smederevac, 2006). Skraćenu verziju je M. Pralica (Pralica, 2008) primenila u svom dipomskom radu. Ona je ispitivala psihopatiju kod normalne populacije i na osnovu rezultata na pomenutom upitniku, izdvojila četiri faktora psihopatije i to:

1. Prvi faktor, koji je imenovan kao beskrupuloznost, odnosi se na impulsivnost, hostilonost kao i spremnost ka racionalizaciji vlastitog neprijateljstva prema ljudima, traženje senzacija i iskorišćavanje drugih.
2. Drugi faktor je imenovan kao antisocijalno ponašanje. Odnosi se na kriminalno ponašanje, učestvovanje u opasnostima, sukobe u školi i na poslu nasuprot životnom stilu usmerenom na izbegavanje opasnosti i sukoba.
3. Treći faktor je nazvan psihopatski životni stil i odnosi se na zloupotrebu alkohola, ostalih psihoaktivnih supstanci, te promiskuitetno seksualno ponašanje, te odsustvo odgovornosti i neispunjavanje obaveza.

4. Četvrti faktor ukazuje na odsustvo anksioznosti i osećanja krivice, emocionalnu površnost, hladnokrvnost i odsustvo empatije i imenovan je kao psihopatski afektivitet.

Primenjena verzija upitnika UPP-2, gledano u celini, na našem uzorku adolescenata, pokazuje prihvatljiv Kronbah koeficijent pouzdanosti alfa .87 i reprezentativnost KMO .84. U odnosu na originalnu verziju UPP- 2, postoje izvesne korekcije. Naime, smatrali smo da 34., 40. i 59. ajtem nisu primereni za naš uzorak, jer većina naših ispitanika nisu bili u radnom odnosu, ali su svi imali iskustva sa pohađanjem škole. S toga smo sadržaj ajtema korigovali u skladu sa navedenim činjenicama, a pri tom vodeći računa da sadržaji ajtema zadrže identično značenje kao u originalnoj verziji.

Originalna verzija:

34. Dešavalo mi se da izgubim posao zbog čestih izostanaka.

40. Bavio sam se "opasnim" poslovima.

59. Obično kasnim na posao.

Korigovana verzija:

34. Dešavalo mi se da izgubim razred ili da me izbace iz škole zbog čestih izostanaka.

40. Bavio sam se "opasnim" stvarima.

59. Obično kasnim u školu.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Razlike između grupa u afektivnom vezivanju

U skladu sa teorijom afektivnog vezivanja i dosadašnjom empirijom (Waren, Huston, Sroufe & Egeland, 1997; Hesse, 1999; Achenbach & Edelbrock, 1986, Aguiar, 2000 i Dugal, 2001, prema Atkinson & Goldberg, 2004), a koje sugerišu povezanost specifičnih patologija sa različitim istorijama afektivnog vezivanja, naš istraživački interes smo prvo fokusirali na registrovanje eventualnih razlika između delinkventne i nedelinkventne grupe adolescenata na skalama upitnika za procenu afektivne vezanosti. Sledi tabelarni prikaz rezultata.

Tabela 2: Prosečni skorovi na dimenzijama vezivanja

Dimenzije	NEDELINKVENTI		DELINKVENTI		ANOVA	
	AS	SD	AS	SD	F	p
nerazrešena traumatizacija	29.72	13.01	39.84	16.31	45.104	.000
strah od gubitka bs	48.76	13.25	46.25	15.76	2.73	.099
negativni drugi	54.16	11.19	54.16	12.07	.000	.992
mentalizacija	44.93	10.09	45.62	11.72	.360	.549
negativan self	34.59	12.33	40.54	13.88	18.735	.000
korišćenje baze sigurnosti	59.14	12.33	53.09	12.59	13.615	.000
regulacija besa	42.00	9.22	43.08	11.08	2.503	.114

Analizom varijanse smo utvrdili da se grupe značajno razlikuju na tri skale vezanosti, i to na skalama nerazrešena porodična traumatizacija, negativan self i korišćenje baze sigurnosti. Na osnovu aritmetičkih sredina možemo zaključiti da delinkventi imaju više poteškoća u porodičnom funkcionisanju, tj. više bolnih osećanja u vezi detinjstva i porodice, te ambivalentnih i negativnih porodičnih relacija u sadašnjosti, da sebe češće doživljavaju kao nekog ko nije vredan ljubavi i pažnje drugih (nisko samopozdanje) i da u stresnim situacijama ređe koriste i dobijaju podršku značajnih drugih, a u poređenju sa nedelinkventom grupom.

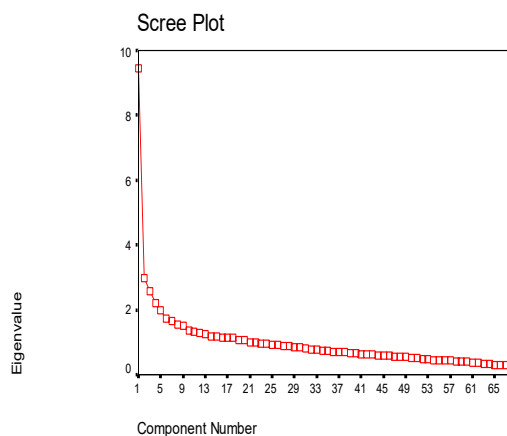
Latentna struktura adolescentne psihopatije

Da bi smo odgovorili na istraživačko pitanje o eventualnom posredovanju psihopatije između afektivnog vezivanja (tri organizacije vezivanja na kojima se delinkventi razlikuju od nedelinkvenata) i delinkventnog ponašanja, prvo smo se ispitali samu strukturu konstrukta psihopatije na adolescentnom uzrastu. Sproveli smo faktorsku analizu nad odgovorima ispitanika na ajtemima Upitnika za procenu psihopatije. Analizom glavnih komponenti dobili smo 21 komponentu čije karakteristične vrednosti prelaze 1. Iz tabele 3 vidimo da prva glavna komponenta objašnjava čak 13,90% ukupne varijanse, a što znači da ova komponenta hvata najviše varijabiliteta psihopatskog prostora.

Tabela 3: Karakteristične vrednosti i procenat varijanse za ekstrahovane faktore

Ekstrahovani faktori	Karakteristična vrednost	%ukupne varijanse	Kumulativna karak.vrednost	Kumulativni % varijanse
1	9.45	13.90	.9.45	13.90
2	2.96	4.36	12.41	18.26
3	2.56	3.27	14.97	21.53
4	2.22	2.95	17.19	24.48
5	1.97	2.50	19.16	26.98
6	1.73	2.45	20.89	29.46
7	1.66	2.27	22.55	31.73
8	1.55	2.20	24.10	33.93
9	1.49	1.98	25.59	35.91
10	1.35	1.94	26.94	37.85
11	1.32	1.89	28.26	39.74
12	1.28	1.83	29.54	41.57
13	1.25	1.75	30.79	43.32
14	1.19	1.73	31.98	45.05
15	1.18	1.67	33.16	46.72
16	1.16	1.66	34.32	48.38
17	1.14	1.60	35.46	49.98
18	1.13	1.55	36.59	51.53
19	1.08	1.48	37.67	53.01
20	1.05	1.45	38.72	54.46
21	1.01	1.43	39.73	55.89

Slika 1
 Grafički prikaz Scree plot testa

Na osnovu odnosa između dobijenih karakterističnih vrednosti i procenta varijansi obuhvaćenih faktorom, kao i na osnovu Scree plot testa odlučili smo se za četvorofaktorsko rešenje. Nakon izvršene Promax rotacije sa Kaiser normalizacijom, dobili smo matricu strukture koja prikazuje povezanost svakog ajtema sa ekstrahovanim faktorima.

Sadržaj ajtema koji reprezentuju strukturu prvog faktora u najvećoj meri opisuju tendenciju izlaganja opasnosti, te sklonost ka kriminalitetu,

odnosno, ispoljavanju ponašanja koje je zakonski sankcionisano, kao i sklonost ka generalnom kršenju normi i pravila, a što dovodi adolescenta do sukoba sa porodicom, školom i zakonom. Takođe, ovaj faktor reprezentuje jednu opštu sklonost ka rizičnom ponašanju, koja se prevashodno odnosi na korišćenje psihoaktivnih supstanci, te seksualno promiskuitetno ponašanje. Ovaj faktor smo nazvali **asocijalno ponašanje**.

Drugi faktor smo interpretirali kao jednu generalnu sklonost ka riziku i traženju senzacija, pri čemu je kontrola impulsa slaba, te impulsivnost naglašena. Takođe, ovaj faktor se u značajnom delu odnosi i na omalovažavajuće i manipulativno ophođenje prema drugima, izostanak empatije, te bezosećajno i sebično uklanjanje svih prepreka pri ostvarivanju vlastitih ciljeva. Imenovali smo ga kao **beskrupuloznost**.

Treći faktor smo interpretirali kao sposobnost osobe da sa drugima uspostavlja iskren, fer odnos, te da se odogovorno ponaša prema sebi i drugim osobama, kao i da poštuje opšte prihvaćena pravila ponašanja. Ovaj faktor smo imenovali kao **savesnost**.

Četvrti faktor govori o kapacitetu za empatiju i introspektivnost, te o sposobnosti da se osoba decentrira i situaciju sagleda i doživi iz perspektive drugog. Faktor smo nazvali **afektivna osetljivost**.

Tabela 4: Matrica interkorelacije promax faktora

	1	2	3	4
1	1.000	.44**	-.33**	-.18*
2	.44**	1.000	-.29*	-.15*
3	-.33**	-.29*	1.000	.066
4	-.18*	-.15*	.066	1.000

** korelacija je značajna na nivou .01

* korelacija je značajna na nivou .05

Iz matrice interkorelacije vidimo visoko statistički značajnu, pozitivnu korelaciju između prva dva faktora, kao i statistički značajnu negativnu korelaciju ova dva faktora sa trećim i četvrtim faktorom. Ne postoji statistički značajna povezanost faktora savesnosti i faktora afektivne osetljivosti.

Moguće je da je ovakva konstalacija faktora posledica karakteristika nehomegenog uzorka ispitanika. Naime, delinkventi su činili samo petinu uzorka, dok je ostali deo uzorka neklinički, odnosno predstavlja normalnu populaciju adolescenata. Takođe, možda su samo oni ajtemi koji su u korelaciji sa prvim i drugim faktorom odgovarajući za adolescentni uzrast, odnosno primenjeni instrument nije primeren registrovanju specifičnosti psihopatije na adolescentnom uzrastu. Ovom u prilogu idu i koeficijenti

pouzdanosti za izdvojene faktore. Naime, pouzdanost izražena alfa koeficijentom za faktor asocijalno ponašanje iznosi .79, za faktor beskrupuloznost .84, dok je za treći i četvrti faktor izrazito niska i iznosi za afektivnu osetljivost .58, a za faktor savesnost .43. Što se tiče reprezentativnosti, KMO za prvi faktor iznosi .887, za drugi .813, za treći .741, dok je za četvrti faktor najniža .723.

Doprinos faktora psihopatije razlici među grupama u pogledu organizacija afektivnog vezivanja

Da bi smo ispitali da li faktori psihopatije posreduju između tri organizacije afektivnog vezivanja, a na kojima se grupe delinkventi i nedelinkventi razlikuju, i delinkventnog ponašanja, primenili smo statistički postupak multivarijantne analize kovarijanse. Očekivali smo da će, ako kontrolišemo uticaj faktora psihopatije, registrovana razlika (videti tabelu 2) između delinkventne i nedelinkventne grupe u pogledu afektivnog vezivanja nestati, a što bi ukazivalo da su afektivno vezivanje i delinkventno ponašanje povezani preko psihopatije.

Sledi tabelarni prikaz analize kovarijanse sa faktorima psihopatije kao kovarijatama.

Tabela 5: Analiza kovarijanse sa faktorima psihopatije kao kovarijatama

	F	p
intercept	1.335	.262
asocijalno ponašanje	22.422	.000
beskrupuloznost	1.360	.254
savesnost	16.878	.000
afektivna osetljivost	53.137	.000
grupa	2.687	.046

Na osnovu rezultata multivarijantnog testa, možemo zaključiti da tri faktora psihopatije značajno utiču na afektivno vezivanje adolescenata. Drugi faktor, beskrupuloznost, ne doprinosi afektivnom vezivanju na izdvojene tri organizacije vezivanja. Međutim, čak i kada se faktori psihopatije drže pod kontrolom razlike između delinkventne i nedelinkventne grupe su statistički značajne, a što ukazuje i na izvestan samostalni doprinos afektivnog vezivanja delinkventnom ponašanju, ili da neki drugi faktori, a koje nismo kontrolisali posreduje između vezivanja i delinkvencije.

Na sledećoj strani sledi tabelarni prikaz kovarijanse za svaku organizaciju afektivne vezanosti. U tabeli 6 su prvo prikazane značajne razlike između delinkventne i nedelinkventne grupe na svakoj organizaciji afektivnog vezivanja, uz nekontrolisano prisustvo svakog pojedinačnog faktora psihopatije, a potom u poslednjem redu tabele, razlike na pojedinačnim

organizacijama vezivanja kada su kontrolisani svi faktori psihopatije, odnosno kada je njihov doprinos isključen.

Tabela 6: Kovarijansa za organizacije afektivne vezanosti

	Nerazrešena traumatiz.		Negativan self		Korišćenje baze sigurnosti	
	F	p	F	p	F	P
Intercept	2.162	.142	2.163	.142	.731	.393
Asocijalno ponašanje	34.331	.000	7.019	.008	35.200	.000
Beskrupuloznost	2.304	.132	.012	.912	1.820	.178
Savesnost	17.843	.000	34.903	.000	10.318	.001
Afektivna osetljivost	58.199	.000	81.529	.000	53.138	.000
Grupa	4.352	.037	4.354	.037	1.472	.226

Analiza kovarijanse za pojedinačne organizacije vezanosti pokazuje da kada kontrolišemo uticaj faktora psihopatije, razlike između delinkvenata i nedelinkvenata nestaju na organizaciji korišćenja baze sigurnosti, a još uvek su prisutne na organizacijama nerazrešene porodične traumatizacije i negativnog selfa.

Specifično, faktori asocijalno ponašanje, afektivna osetljivost i savesnost utiču na afektivno vezivanje u pogledu organizacija nerazrešene traumatizacije i negativnog selfa, tako što pojačavaju povezanost ove dve organizacije vezanosti i delinkventnog ponašanja. Međutim, oni ne doprinose registovanju same razlika na ove dve organizacije vezanosti kod delinkvenata i nedelinkvenata, odnosno ne povezuju nerazrešenu traumatizaciju i negativan self sa delinkventnim ponašanjem.

Faktori psihopatije asocijalno ponašanje, afektivna osetljivost i savesnost doprinose razlici u vezivanju na organizaciji korišćenje baze sigurnosti kod delinkvenata i nedelinkvenata. Kada se kontrolise uticaj ovih faktora grupe se na ovoj organizaciji vezanosti ne razlikuju. Ovo dalje znači, da se delinkventi iz našeg uzorka razlikuju od nedelinkvenata u pogledu koliko druge koriste kao izvor sigurnosti i podrške u stresnim situacijama, jer su kod njih prisutne i neke psihopatske karakteristike definisane navedenim faktorima, a koje su direktno "odgovorne" za postojeću razliku između delinkventne i nedelinkventne grupe u pogledu korišćenja baze sigurnosti.

DISKUSIJA REZULTATA ISTRAŽIVANJA

Očekivanje da će psihopatija značajno uticati na odnos između afektivne vezanosti i delinkvencije je delimično potvrđeno kroz naše istraživanje. Rezultati ukazuju da tri faktora psihopatije (asocijalno ponašanje, afektivna osetljivost i savesnost) utiču na razliku između nedelinkventne i delinkventne grupe adolescenata na organizaciji korišćenja baze sigurnosti. Ovo znači da osobe

koje ispoljavaju psihopatske karakteristike kojima su definisani naši faktori, a koje se odnose na visoko rizično ponašanje (seksualno, upotreba narkotika), sukobe sa zakonom, manipulativno i omalovažavajuće ophođenje prema drugima, traženje senzacija i uzbuđenja, kao i izostanak empatije i koje sa druge strane, imaju poteškoće u traženju podrške drugih i uspostavljanju bliskosti, čine visoko rizičnu adolescentnu grupu iz koje se "regrutuju" delinkventi. Rezultati idu u prilog tome da rano iskustvo u vezivanju, bar što se tiče korišćenja baze sigurnosti, ne vodi direktno delinkventnom ponašanju. Ali uz uticaj nekih posredujućih faktora, u našem istraživanju psihopatije, verovatnoća pojave delinkvencije ili određene patologije se povećava. Ovaj nalaz je u skladu sa istraživanjima koja su usmerena na identifikaciju rizičnih faktora delinkvencije. Tako Bolwby navodi kao rizične faktore za pojavu delinkvencije i psihopatije prolongiranu separaciju i deprivaciju u prvih pet godina života. Po njemu nedostatak oslonca i brige o detetu značajne odrasle osobe produkuje psihopatske karakteristike, tako da izostanak oslonca i psihopatija su faktori visokog rizika za delinkvenciju. McCord kao rizične faktore navodi roditeljsko odbacivanje, antisocijalna ličnost roditelja, neadekvatno vaspitanje i slabu roditeljsku kontrolu. Lykken navodi da težak temperament za socijalizaciju u interakciji sa zanemarivanjem deteta i siromašnom sredinom povećava rizik za pojavu delinkvencije (Bolby, 1951; McCord, 1964; Lykken, 1995, prema Farrington, 2005). Aguilar (2000, prema Atkinson & Goldberg, 2004) nalazi da tek kumulativan efekat indikatora kojima je operacionalizovan psihosocijalni faktor (dete živi sa jednim roditeljom, depresija kod majke, stresni događaji u životu majke tokom prve četiri godine detetovog života, kvalitet vezanosti, indikatori zlostavljanja, senzitivnost majke za potrebe deteta) doprinosi antisocijalnom ponašanju adolescenata. Rezultati istraživanja ukazuju da psihopatija ne utiče na uspostavljanje povezanosti ostalih organizacija vezanosti koje razlikuju delinkvente i nedelinkvente i delinkventnog ponašanja. Međutim, ta činjenica ne isključuje uticaj nekih drugih faktora, isključuje samo uticaj psihopatije. Identifikovanje rizičnih faktora koji posreduju između niskog samopouzdanja i traumatičnih porodičnih iskustava iz perioda uspostavljanja rane vezanosti i delinkvencije je već novi istraživački izazov. Uzimajući u obzir pregled istraživanja o povezanosti afektivnog vezivanja i specifičnih patologija, a koga daju Atkinson & Goldberg (2004), moglo bi se očekivati da depresija, kao posledica rane deprivacije i separacije, te odbacujući stav roditelja u odnosu na dete, posreduju između negativnog selfa i delinkvencije, dok porodični faktori kao što su zlostavljanje, nasilje u porodici i zanemarivanje posreduju između organizacije nerazrešene traumatizacije i delinkvencije. Iz našeg istraživanja proizilazi da naši faktori psihopatije samo pojačavaju tu povezanost. Međutim, ovo su samo neke pretpostavke zasnovane na teoriji, koje zahtevaju dalju istraživačku proveru.

Dobijeni rezultati imaju i svoju upotrebnu vrednost. Na osnovu skorova koje adolescenti postižu na tri organizacije afektivne vezanosti lako se mogu identifikovati oni adolescenti koji predstavljaju visoko rizičnu grupu za ispoljavanje delinkventnog ponašanja. Ove tri organizacije ukazuju na oblast ka kojima treba usmeriti tretman u radu sa rizičnom grupom adolescenata. Krajnji cilj preventivnih tretmana bio bi normalizacija ranih iskustava vezivanja, u tom smislu da adolescent može da uspostavi funkcionalne relacije u sadašnjosti i da kontroliše transfer ranijih loših osećanja na sadašnje relacije, te promena doživljava sebe kao nekog ko je vredan pažnje drugih ljudi. Praktično, to bi značilo da se efekat tretmana konkretno prati preko uspostavljanja novih, funkcionalnih obrazaca vezanosti i korišćenja drugih kao oslonca i podrške u stresnim situacijama.

Što se tiče tretmana delinkvenata u institucijama, rezultati sugerišu da bi tretman trebalo organizovati u skladu sa skorovima na psihopatiji i organizacijama vezivanja. Iz našeg istraživanja proizilazi da tri faktora psihopatije doprinose odnosu korišćenja baze sigurnosti i delinkvencije. Ovo znači da je korišćenje baze sigurnosti diskriminativno za one delikvente koji su ujedno postigli i više skorove na psihopatiji, a da nije diskriminativno za one delikvente koji nisu postigli visok skor na psihopatiji, te da u skladu sa tim na ovoj organizaciji vezivanja treba raditi sa onim delinkventima koji istovremeno ispoljavaju i karakteristike psihopatije, a sa ostalima ne, dok je u odnosu na organizaciju negativan self i nerazrešene porodične traumatizacije poželjno tretman usmeriti prevashodno ka problemima vezivanja.

LITERATURA

- (1) Aleksić, Ž., Milovanović, Z. (1995). *Leksikon kriminalistike*. Beograd: Glosarijum.
- (2) Atkinson, L., Goldberg, S. (2004). *Attachment issues in psychopathology and intervecion*. Mahwah, NJ.: Lawrence Erlbaum Associates. preuzeto sa <http://www.questia.com/read/104623856?title=Attachment%20Issues%20in%20Psychopathology%20and%20Intervantion>
- (3) Farrington, D. P. (2005) The Importance of Child and Adolescent Psychopathy. *Journal of Abnormal Child Psychology*, Vol. 33, 2005. preuzeto sa <http://www.questia.com/read/5010862611?title=The%20Importance%20of%20Child%20and%20Adolescent%20Psychopaty>
- (4) Hanak, N. (2004). Konstruisanje novog mernog instrumenta za procenu afektivnog vezivanja kod adolescenata i odraslih. *Psihologija*, Vol. 37 (1), 123-142.

- (5) Hesse, E. (1999). The Adult Attachment Interview. Historical and current perspectives. U: J. Cassidy & P. R. Shaver (ur.) *Handbook of attachment. Theory, research and clinical applications*, 359- 433. New York: The Guilford Press.
- (6) Levy, T.; Orlans, M. (2004). Attachment disorder, Antisocial Personality and Violence. *Annals of the American Psychotherapy*. Vol. 7. preuzeto sa <http://www.questia.com/read/5008549764?title=Attachment%20Disorder%2c%20Antisocial%20Personality%2c%20and%20Violence>
- (7) Pralica, M. (2008). *Ispitivanje strukture povezanosti konstrukta psihopatije i dimenzija alternativnog petofaktorskog modela ličnosti*. Diplomski rad, Novi Sad.
- (8) Warren, S. L., Huston, L., Sroufe, L. A. & Egeland, B. (1997). Child and adolescent anxiety disorders and early attachment. *Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, Vol.6, 637- 644.

CONTRIBUTION OF PSYCHOPATHY TO DELINQUENTS` AFFECTIVE ATTACHMENT

Main objective of this research is to determine whether psychopathy contributes to delinquent's attachment. By using the factor analysis, four factors have been separated which have been used later in order to operationalized psychopathy: antisocial behavior, unscrupulousness, affective sensitivity and conscientiousness. Attachment analysis was based on seven attachment organizations: unsolved family traumatization, fear of loss of external secure base, negative other concept, negative self concept, mentalization, use of external secure base and rage regulation. The research was conducted in: two secondary schools in Sombor, Correctional home for juveniles in Krusevac and Home for juvenile delinquents in Nis. It includes 524 persons, 421 adolescents and 103 delinquents.

Results: Antisocial behavior, affective sensitivity and conscientiousness are three factors that contribute to the difference between delinquents and non-delinquents regarding the secure base organization. Furthermore, this means that psychopathic characteristics mentioned above, will modify the way and the extent of delinquents attachment, as well as the way they use their significant others as secure base and support in stressful situations.

KEY WORDS: attachment organization / psychopathy / delinquency / adolescence / delinquent